

MEVLÂNA'NIN 700. ÖLÜM YILDÖNÜMÜ DOLAYISİLE

ULUSLARARASI MEVLÂNA
SEMİNERİ

(15 - 17 Aralık 1973)

BİLDİRİLER

Hazırlayan :
Mehmet ÖNDER

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI — 135

Kapak Düzeni : Ziya ERİŞ

Birinci Baskı
10.000 Adet

---

tisa matbaacılık sanayii, tel : 17 54 38 - 18 95 62, Ankara

**MEVLÂNA MÜZESİNDE BULUNAN
MEVLÂNA'NIN ELBİSELERİ ÜZERİNDE BİR
ARAŞTIRMA**

Mehmet ÖNDER

Konya Mevlâna Müzesi dergâh eşyaları arasında «Mevlâna Celâleddin Rûmî'ye aittir.» kaydıyla 15 adet elbise vardır. Bu elbiseler, Mevlâna Türbesi ve Dergâhı, Mevlâna Müzesi olarak düzenlenirken, mevcut eşyayı ayıran ve envanter eden kurula, 9 Ekim 1926 tarihinde teslim edilmiş, Müze ziyarete açıldıktan sonra da sağlam durumda olanları vitrinlerde sergilenmiştir. Gerek Mevlâna'ya ait oluşu, gerekse Selçuklu devri kumaş ve giyim şekli hakkında örnek nitelikte ünük malzemeler olması yönünden değer kazanan bu elbiseler üzerinde ilk araştırmayı biz yapmıştık ⁽¹⁾. Aradan geçen uzun yıllar ve elde edilen yeni bilgiler, bize, bu konu üzerinde yeniden durmayı gerekli kıldı.

Mevlâna Müzesi'nde ondört yıl süren görevimiz sırasında, yaşıyan mevlevilerden ve Dergâh'ın muhafızlığını yapmış dervişlerden aldığımız bilgilere göre, Mevlâna'ya ait olduğu ifade edilen bu el-

---

(¹) Mehmet Önder, Mevlâna'nın giyim şekli ve elbiseleri, İlahiyet Fakültesi Dergisi, III. - IV., Ankara 1957.

biseler, Mevlâna'nın ölümünden sonra, oğlu Sultan Veled tarafından titizlikle korunmuş, ondan sonra, Mevlâna'nın soyundan gelen «post-nişin»ler, çok önem verdikleri bu eşyalara «kutsal emanet» gözüyle bakmışlar, Mevlâna'nın mezarı başucundaki sandıklarda saklamışlardır. Mevlâna'nın ölüm yıldönümleri olan ve «5 Cemazi'ül-evvel»e rastlıyan, «Şeb-i Ârûs»larda, özel bir törenle bu sandıklar açılmış, elbiseler bohçalarından çıkarılarak ileri gelen «mevlevî erkânına ve muhibbana» ziyaret ettirilmiştir, törenden sonra yine sandıklara yerleştirilmiştir. Yüzyıllar boyu süregelen bu gelenek, ayrıca elbiselerin bakımı ve korunmalarını da sağlamıştır.

Mevlâna'nın elbiseleri üzerinde durmadan önce, kısaca, Selçuklu devri dokuma sanatı ve giyim şekillerine göz atmamız gerekmektedir. Hemen söyleyelimki, Anadolu Selçukluları devrine ait taş, maden, çini, ahşap gibi dayanıklı malzemenin dışında, dokuma işçiliğine ait hafif malzemelerin sayısı çok azdır. Bunlar arasında halılar başta gelir. Bugün Konya Mevlâna Müzesi, İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi ile Stockholm Milli Müzesi'nde bulunan Selçuklu halılarının sayısı ancak 18'i bulunmaktadır (2). Selçuklu devrine ait dokuma ve kumaş olarak müzelerimizde literatüre girmiş, belirli hiçbir malzeme bulunmayışı gerçekten üzücü ve düşündürücüdür. Bugün Lyon'da «Musée de la

---

(2) Mehmet Önder, Selçuklu devri Konya Halıları, Türk Etnoğrafya Dergisi, sayı : VII - VIII. İstanbul 1966

Chambre de Commerce de Lyon) da bulunan, çifte pars resimleriyle süslü, Sultan Alâeddin Keykubad I. adına kitabeli Selçuklu devri kumaş parçası, bu devrin otantik malzemesi olarak bilinir (3). Bu arada, son yıllarda Eskişehir - Seyitgazi Külliyesinde bir Selçuklu devri mezarından çıkarıldığı söylenen ve bugün Seyitgazi Müzesi'nde saklanan pamuklu hırka biçimindeki mumya kefeninin de Selçuklu dokuma sanatına bir örnek olabileceğini sanıyoruz. Oysa ki, Anadolu Selçukluları devrinde, özellikle Konya ve Sivas'ta, halı tezgâhlarının yanında dokuma tezgâhlarının da yer aldığını, bu işin esnafının türediğini çeşitli kaynaklar, bu arada Eflâki bize duyurmaktadır. Selçuklu tezgâhlarında dokunan «Dibây-ı Rûmî» adlı bir kumaşın çok beğenildiğini, bir topunun Sultan Osman I.'a hediye edildiğini Münşeat sahibi Feridun Bey kaydeder (4).

Selçuklu devri giyim - kuşamı konusunda ise, son yıllarda geniş araştırmaların yapıldığını memnunlukla belirtmemiz gerekir. Bu araştırmalardan bazıları Anadolu Selçuklularından önceki Türk giyim - kumaşları ve Büyük Selçuklular devri giyimleri ile ilgilidir (5). Anadolu Selçukluları devri

(3) Gaston Migeon, Manuel d'art Musulman II. p: 298, Paris 1927.

(4) Feridun Bey, Münşeat'üs-selâtin, s : 196, İst. 1266.

(5) M. Altay Köymen, Alp Arslan zamanı Türk giyim - kuşamı, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, III., s : 51 - 90, Ankara 1971. Emel Esin, Ay Bitiği, The Court Attendants in Turkish Iconography, Central Asiatic Journal, XCV/I - 3.

giyim şekilleri üzerine yapılan araştırmalar, daha çok Kubadâbâd Sarayı Çini buluntularının meydana çıkmasıyla ilgili olup, resimli bu malzemeler, Selçuklu devri giyimleri için gözle görülebilen önemli bir kaynak teşkil etmiştir. (Resim : 1). Ayrıca bu malzemeler, Selçuklu devrine ait diğerk malzemeler ve bilgilerle karşılaştırılmıştır (6). Elde edilen bilgilere ve varılan sonuçlara göre, Selçuklu devri erkek giyimlerinde sultanlar başlarına «Keykubâdî Tac» adını verdikleri, çoğuz zaman keçeden yapılmış, üç terekli (dilimli) bir külâh kiyemektedirler. Külâhın üzerinde «Horasanî» bir destar (sarık) sarılıdır. Destarın «taylasan»ı (ucu) sol omuza dökülmektedir. Sultanların dışında devlet ileri gelenleri ile bilginler başlarında, tepesi pek sivri olmayan yalnız bir keçe külâh ve taylasanlı destar vardır. Hemen bütün Selçuklu devri giyimlerinde, sırta giyilen, cübbe biçimindeki önü yırtmaçlı feraceyi (entariyi) genel bir giyim olarak görmekteyiz. Feracelerin etekleri uzun ve geniş, kolları ise dardır. Beldeki bir kemer ya da kuşakla sıkılan feraceler, yürürken eteklerinin ayaklara dolışmaması için, çoğuz zaman uçları kemerlere sokulmaktadır. Feracelerin altında, mevsimine göre

(6) M.Z. Oral, Selçukillerde Giyim Eşyası, Türk Etnoğrafya Dergisi, V. s : 14 - 20, Ankara 1963. M. Önder,, Kubadabad Sarayları Kazılarında yeni bulunan resimli dört çini, Sanat Tarihi Araştırmaları, II. s : 116 - 121, İst. 1968. Kubadâbâd çinilerinde Sultan Alâeddin Keykûbâd'ın iki portresi, Sanat Tarihi Araştırmaları, III. s : 121 - 124, İst. 1970. Selçuklu Devri Kadın Başlıkları, Türk Etnoğrafya Dergisi, sayı : XIII. s : 1 - 9, İst. 1973.

giyilen, kollu hırkalar, onun da altında bezden iç çamaşırları bulunmaktadır. Feracenin geniş etekleri altında ayaklara giyilen ökçesiz, deriden yumuşak çizmeler vardır.

Bu bilgilerin ışığı altında, Mevlâna'nın giyim şekli ve Mevlâna Müzesindeki elbiseler üzerinde kısaca duralım :

a) Mevlâna'nın giyimi :

Mevlâna'nın giyim şekli hakkında, mevlevî kaynaklarının verdiği bilgiler, aşağı - yukarı bir birini tutmaktadır. Mevlâna'yı sağlığında çok yakından tanıyan ve bize ilk tanıtan Mecdeddin Feridun Sipehsalar (ölümü : 1213)ın verdiği bilgilere göre, Mevlâna, başına dumanî renk bir destar sarar, sırtına da önü yırtmaçlı, uzun etek ve kollu bir ferace giyerdi (7). Mevlevî Ahmed Eflâkî (ölümü : 1360), 1318 yılında yazmağa başladığı (Menakıb'ül-arifin) adlı eserinde, Mevlâna'nın başına bilginlere yaraşır bir sarık sardığını, ucunu taylasan olarak omuzuna düşürdüğünü (8), Tebrizli Şemseddin'in Konya'dan ayrılışından sonra, başına bal renginde keçe bir külâh giydiğini, duman renginde bir sarık sardığını, Hindîbarî denilen kumaştan bir ferace yapılmasını emrettiğini (9), bir feracesinin de mavi renk olduğunu, feracesinin ve hırkasının önü açık olarak dikildiğini (10), yazar.

(7) Mithat Baharî, Tercüme-i Risale-i Sipehsâlâr be menakkıb-ı Hazret-i Hüdavendigâr, s : 136, İst. 1331.

(8) Eflâkî (Tahsin Yazıcı Terc.) Ariflerin Menkubeleri I. s : 89 Ankara. 1953.

(9) Aynı eser, s : 93 - 94.

(10) Aynı eser, s : 203.

Bu bilgileri, Sultan Veled'in verdiği diđer bilgilerle de ⁽¹¹⁾, tamamlayacak olursak Őu sonucu elde ederiz :

Mevlâna başına bal renginde keçe bir külâh giymiş ve külâhının üzerine duman renginde bir destar sarmıştır. Destarın taylasını omuzuna düşmektedir. Sirtında uzun etekli ve kollu, önü açık, renkleri çeşitli feraceler vardır. Feracenin altına kısa etekli hırkalar giymektedir. Aynı kaynaklar, Mevlâna'nın uzunca boylu, soluk benizli, zayıfca bedenli olduğunu bildirirler. Mevlâna'nın gerek giyim şekli, gerekse vücut yapısı hakkında verilen bu bilgilerle, Mevlâna Müzesindeki elbiseleri karşılaştıracak olursak, büyük bir benzerlik bulmakta güçlük çekmiyeceğiz. Mevlâna'ya ait ferace ve entariler, ortalama 1.40 m. olduğuna göre, 20 cm. yerden eteklere, 20 cm. de omuzdan başın yüksekliği eklenirse, Mevlâna'nın yaklaşık olarak 1.80 m. boyunda olduğu sonucu çıkarılabilir.

b) Mevlâna'nın minyatürleri :

Mevlâna'nın bugün elimizde bulunan minyatürlerindeki giyim şekilleri de yukarıdaki bilgilere uymaktadır ⁽¹²⁾. Bu minyatürlerden biri, İstanbul Beyazıt Devlet Kütühanesi yazmaları arasındaki yazma bir mecmua (No: 5017) dadır. Georg Rosen tarafından Almancaya çevrilen mesnevî ⁽¹³⁾'nin lik

⁽¹¹⁾ Sultan Veled, İbtidâ-nâme (Celâl Hümâli baskısı) Tahran; 1315.

⁽¹²⁾ Mevlâna'nın minyatürleri için bak. Ş. Uzluk, Mevlevilikte resim, resimde mevleviler, Ankara, 1957.

⁽¹³⁾ Georg Rosen, Mesnevi, München, 1913.

sayfasında da yayınlanan bu minyatürde Mevlâna başında destarlı bir külâh ve sırtında da uzun cüb-besiyle tasvir edilmiştir. Buna benzer Mevlâna min-yatürleri Amerika'nın Boston şehrindeki Fine Arts Museum'daki XVI. Yüzyılda yapılmış bir minya-türle Bodleian Library'deki yazma bir eserde görül-mektedir ⁽¹⁴⁾. (Resim : 2) Çok tanınmış bir Mev-lâna resmi de İstanbul Belediye Müzesindedir. Ye-nikapı Mevlevihanesinden buraya getirilen bu res-min üzerinde (Hazret-i Molla Hünkârın tasvir-i şe-rifleridir) yazısı okunmaktadır. Resimde, Mevlâna başına külâh (sikke) ve destar, sırtında ferace ve hırkasıyla, çömelmiş durumda gösterilmektedir. (Resim : 3) Mevlâna'ya ait olduğu söylenen öteki resimlerde de aynı anlatım görülür.

c) Kumaşların cinsi ve dokunduğu yer :

Mevlâna Müzesindeki Mevlâna'ya ait elbiseler, pamuklu, pamuk ve ipek karışık harelî gezi, atlas, alaca ve canfes gibi kumaşlardan dokunmuş, içine, kumaşın rengine uygun astar konmuştur. Bazı el-biselerinde, astarla kumaş arasına pamuk yerleş-tirilmiş ve kaputone şeklinde yorgan dikişiyile di-kilmiştir. Kışlık olan bu biçim dikişlerin Asya'nın soğuk iklimli ülkelerinde çok yapıldığı bilinmekte, hırka olarak giyilmektedir. Feracelerde yalnız as-tar vardır. Bu kumaşların Anadolu'nun el tezgâh-larında dokunduğuna ve şehirde oturan halkın giy-diğine şüphe yoktur. Aslında Mevlâna gösterişsiz

---

⁽¹⁴⁾ Bu minyatürler için bakınız : M. Önder, Mevlâna, (Tercüman 1001 Temel Eser yayınları), İst. 1973.

hayatı içinde bir halk adamı olarak, halktan ayrı giyinmiş değildir.

Mevlâna'nın elbiseleri arasında, 703 Envanter sayılı, mavi renk atlastan yapılmış pamuklu bir hırkanın sağ ön eteğinde bozulmuş olarak biri yıldızlı, öteki kırmızı yuvarlak iki kumaş damgası görülmüştür. Damgalardan birinde Selçuklu Kûfi-siyle yalnız (Konya) kelimesi okunabilmektedir (15). Bu damga, kumaşın Konya tezgâhlarında dokunduğunu belgelemektedir. Kumaşlara vurulan damgalarda bazan dokunduğu yerin adı, bazan da dokunduğu yer ile tarih yazılması Selçuklulardan Osmanlılara geçen eski bir gelenektir. Osmanlı kumaşlarında bu damgalara çok sık rastlanmaktadır (16).

d) Mevlâna'nın elbiseleri :

Mevlâna Müzesindeki Mevlâna'nın elbiseleri envanter kayıtlarına göre sırasıyla şöyledir :

1 — Ferace (cübbe), Envanter No: 689 :

Boy : 1.40, etek : 2.40 m. İnce ipek iplikle dokunmuş, filizî renkte, desensiz atlas kumaş, Astarı nohudî renktedir. Kollar uzun, yaka değirmi, önü yırtmaçlıdır. Yırtmaçları, bele kadar inen kaytanlı düğmeler tutmaktadır. (Resim : 4).

2 — Pamuklu Hırka (Entari), Envanter No: 690 :

(15) Fotoğrafi için bakınız : M. Önder, Mevlâna'nın giyim şekli ve elbiseleri, İlahiyat Fakültesi Dergisi, III - IV, Ankara, 1957.

(16) Tahsin Öz, Türk Kumaş ve Kadifeleri, II., s : 42, İst. 1951.

Boy : 1.50, etek : 2.25 m. Siyah - beyaz iplikle dokunmuş gezi kumaş. Astarı beyaz. Kumaşla astar arasına atılmış pamuk yerleştirilmiştir. Geniş yakalı ve uzun kolludur. Önü yırtmaçlı ve kaytan düğmelidir.

3 — Pamuklu Hırka (Entari), Envanter No: 691 :

Boy : 1.36, etek : 2.68 m. Siyah ve beyaz yollu ince geziden. Astarı beyaz. Kolları kısa, kol enleri dar. Yakasız ve önü yırtmaçlıdır.

4 — Ferace, Envanter No: 692 :

Boy : 1.32, etek : 2.10 m. Gri renk alaca kumaş, astarı açık sarı. Geniş yakalı, uzun ve dar kolludur. Önü yırtmaçlı ve kaytan düğmelidir. (Resim : 5)

5 — Ferace (Entari), Envanter No: 693 :

Boy : 1.28, etek : 2.31 m. İpek ve iplikle dokunmuş, duman renginde düz atlas kumaş. Mavi astarlı. Kısa kollu ve geniş yakalıdır. Önü yırtmaçlı ve kaytan düğmelidir.

6 — Ferace (Cübbe), Envanter No: 694 :

Boy : 1.39, etek : 2.34 m. Kurşuni renk hareli gezi kumaş, astarı beyaz. Uzun kollu, geniş yakalı ve önü yırtmaçlıdır.

7 — Pamuklu Hırka, Envanter No: 695 :

Boy : 1.17, etek : 2.31 m. Beyaz ve mavi kollu alaca kumaş, astarı beyaz. Uzun kollu, geniş yakalı ve önü yırtmaçlıdır.

8 — Pamuklu Hırka, Envanter No: 696 :

Boy : 1.18, etek : 2.82 m. Beyaz ve siyah yollu alaca kumaş, astarı beyaz. Yamalı ve yırtıktır.

9 — Pamuklu Hırka, Envanter No: 697 :

Boy : 1.27, etek : 2.42 m. Beyaz ve siyah yollu alaca kumaş, astarı beyaz. Kısa kollu ve geniş yakalıdır. Önü yırtmaçlı ve kaytan düğmelidir. (Resim : 6).

10 — Entari, Envanter No: 698 :

Boy : 1.29, etek : 2.43 m. Beyaz yollu mavi renk alaca kumaş, astarı beyaz.

11 — Pamuklu Hırka, Envanter No: 699 :

Boy : 1.20, etek : 2.51 m. Beyaz yollu, siyah alaca kumaş, astarı beyaz. Kısa kollu ve geniş yakalı, önü yırtmaçlıdır.

12 — Ferace (Entari), Envanter No: 700 :

Boy : 1.35, etek : 2.40 m. Beyaz yollu, siyah alaca kumaş, astarı beyaz. Yakasız, uzun kollu ve kol enleri geniş. Önü yırtmaçlı ve kaytan düğmelidir.

13 — Ferace (Cübbe), Envanter No: 701 :

Boy : 1.48, etek : 2.70 m. Beyaz gezi kumaş, astarı gri renkte. Uzun kollu, geniş yakalı, önü yırtmaçlıdır. (Resim : 7).

14 — Pamuklu Hırka, Envanter No: 702 :

Boy : 1.45, etek : 2.45 m. Pembe renk canfes kumaş, sarı astarlıdır. Kısa kollu, yakasız ve önü yırtmaçlıdır.

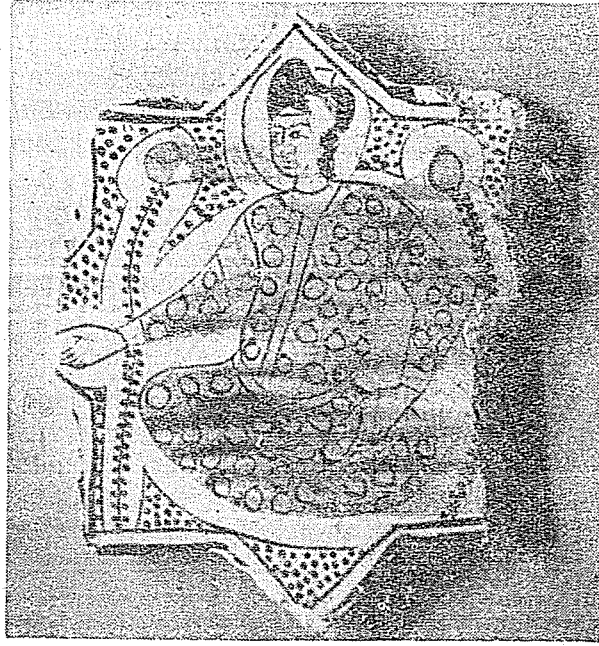
15 — Pamuklu Ferace (Hırka), Envanter No: 703 :

Boy : 1.54, etek : 2.62 m. Mavi renk düz atlas kumaş, mavi astarlı. Kolları dar ve uzun, yakası geniş. Kolluk önleri açık, önü yırtmaçlıdır.

Mevlâna Müzesinde, ayrıca, Mevlâna'ya ait olduğu kaydedilen, deve tüyü keçeden yapılmış, iki külâh (sikke) ve bir gece takkesi (arakkiye) vardır. (Resim : 9). Külâhların çevresine destar sarılmak suretiyle giyilmiştir. Müze'de Tebrizli Şemseddin'e ait olduğu söylenen, tac biçiminde üç terekli (dilimli) ve iki yüzünde (Kelime-i Tevhid) yazılı bir de başlık (serpûş) bulunmaktadır. (Resim : 8). Yine Müze envanterlerinde, Mevlâna'ya Sultan Alâeddin Keykubad I.'in düğün hediyesi olarak gönderdiği söylenen yazılı bir yün seccade, bir atlas seccade ve bir de omuzluk vardır. Sultan Velled'e ait olduğu söylenen bir atlas ferace ile yazılı bir gömlek (deste-gül) bu koleksiyonu tamamlamaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Mevlâna Müzesinde bulunan ve Mevlâna'ya ait olduğu ifade edilen elbiselerin, Selçuklu devri giyim şekillerine uymakta olduğu, o günden bugüne titizlikle korunduğu, başka birisine de mal edilmediği göz önüne alınırsa, Mevlâna'ya aidiyetinden şüphe etmemek gerekir.

Mevlâna'ya ait elbiseler, ayrıca, elimizde örnekleri bulunmayan Selçuklu devri kumaş işçiliği ve giyim şekilleri konusunda da sanat tarihimize ölçüsüz değerde malzeme vermektedir.

Resim : 1 — Selçuklu Devri Kubadâbâd Sarayı çinilerinden bağdaş kurmuş insan figüsü (Konya - Çini Eserleri Müzesi).

Resim : 2 — Mevlâna'yı Kuyumcu Selahaddin'in dükkânı önünde tasvir eden bu minyatür, XVI. Yüzyıla aittir. (Bodleian Library).

Resim : 3 — Mevlâna'nın bir minyatürü
(İstanbul Belediye Müzesindedir).

Resim : 4 — Mevlâna'ya ait ferace
(Mevlâna Müzesi, Env. 689).

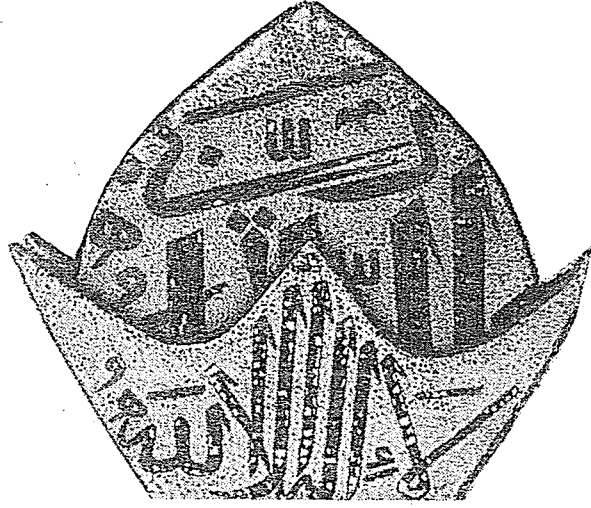
Resim : 5 — Mevlâna'ya ait alaca kumaştan ferace
(Mevlâna Müzesi, Env. 692).

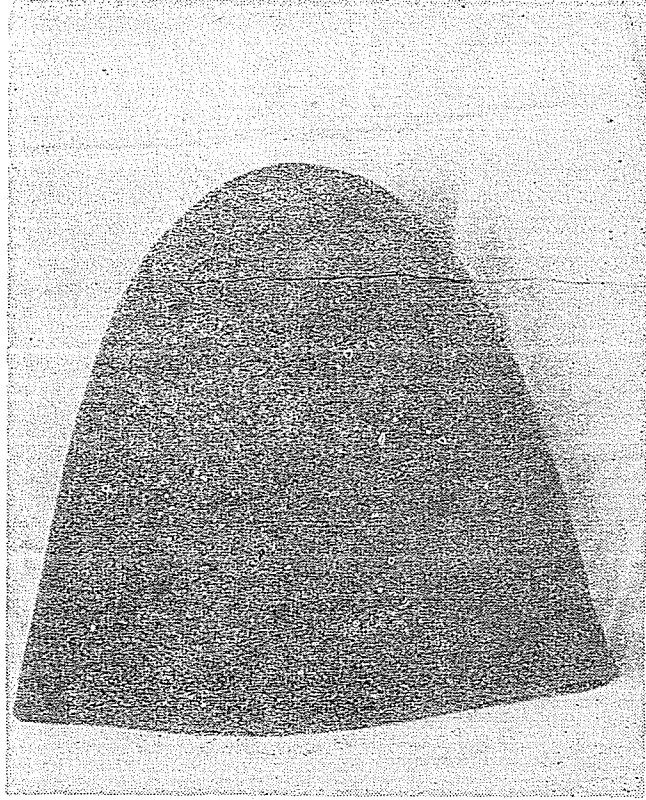
Resim : 6 — Mevlâna'ya ait pamuklu hırka
(Mevlâna Müzesi, Env. 697).

Resim : 7 — Mevlâna'ya ait gezi ferace
(Mevlâna Müzesi, Env. 701).

Resim : 8 — Tebrizli Şemseddin'e ait başlık
(Mevlâna Müzesi, Env. 707).

Resim : 9 — Mevlâna'ya ait keçe külâh (sikke)
(Mevlâna Müzesi, Env. 688).